

gold. kovanega denarja, je on (škof) naravno za to, da se število ustanovnih mest od sedem ne zmanjša le na štiri, ampak celó na tri mesta, in sicer zato, ker je v omenjenem dogovoru z dne 22. februarja 1752 sploh govor le o treh mestih — in drugič zato, ker je bolj prav, če dobi manj dijakov vsaj zadostno preskrbo kakor pa več dijakov nezadostno. Saj bo znesek 167 gold. kovanega in 89 gold. 15 kr. papirnatega denarja, razdeljen na tri štipendiste, še zmeraj za vsakega le majhna podpora. Razdelitev donosa se pa tudi ne zdi pravična, če dobi en štipendist svoj delež le v papirju, dokler je veljava tega denarja tako pičila kot doslej. Morda bi bilo bolj prav, če se donos ustanove tako razdeli:

prvemu štipendistu 80 gold. kovanega in 20 gold. papirnatega denarja,
drugemu 50 gold. kovanega in 30 gold. papirnatega denarja, in
tretjemu 37 gold. kovanega in 39 gold. papirnatega denarja.

Za tri štipendijska mesta se mi zdi predlog študijske direkcije utemeljen, ako pride

Jožef Snoj kot najbližji sorodnik ustanovnikov in ker je že l. 1809. užival to ustanovo, na prvo mesto;

Franc Prešern, ki po sorodstvu ne zaostaja za drugimi prosilci, se odlično uči in ima njegov oče osem nepreskrbljenih otrok, na drugo mesto;

Matija Golmajer, ki je na enaki stopnji, z ustanovnikom v sorodu in je izboren učenec, na tretje mesto.

Če bi se pa odločila visoka deželna oblast za štiri ustanovna mesta, bi podpisani škof zaradi bližnjega sorodstva izbiral le med Jakobom Prešernom in Janezom Mulejem in bi se v tem primeru odločil za Jakoba Prešerna, ker nima Mulej dva semestra prvih redov.

Ko bi pa obresti domestikalne obveznice še dlje izostale, potem ne bo drugače, kakor da Jožef Snoj sam dobi štipendij in da se mu zaenkrat izplačajo obresti le v papirnatem denarju.«

Ostalo je pa pri škofovem predlogu, da se podelé tri ustanovna mesta, in tako je užival tudi poznejši pesnik France Prešeren v sedmi in osmi šoli rodbinski štipendij. Na Dunaju je imel pa Knafljevo ustanovo.³ Kanonik Jos. Volc:

† MLADI PISATELJ FRANCE PRELOG

Med žrtvami, katerih trupla so sprejeli medse gozdovi v Jelendolu v noči od 22. na 23. oktober 1943, je bil tudi mladi pisatelj, cvet in upanje Lukarije, France Prelog. Zaman smo čakali kakega dobrega sporočila o njem ali njegovega povratka. Leto se je nagnilo spet v oktober, gozdovi so se oblačili v jesensko obleko, nekje v Prelogovi domačiji je jesen legla preko njiv in iz haloških gorc se je oglasila pesem klopotcev in čričkov. Preloga pa še ni bilo. Šele po izkopu komunističnih žrtev v Jelendolu, 3. oktobra 1944 so dvignili tudi njegovo truplo in ga prenesli v blagoslovljeno zemljo. Tedaj je bil še »neznani« in so ga prepoznali šele po pokopu, po obleki in znakih, ki jih je imel na sebi.

Sicer Franc Prelog za svojega življenja ni nastopal v Domu in svetu, pač pa se je uvrstil družabno v krog mladih dominsvetovih sodelavcev. Zato je prav, če se ga na tem mestu spomnimo, ko priobčujemo tudi v reviji njegov prvi donesek.

France Prelog se je rodil 18. septembra 1922 v Zagojčih, v fari Sv. Marjeta niže Ptuja. Bil je najstarejši sin trdnega kmeta in bivšega banskega svetnika. V Mariboru je doštudiral šest razredov klasične gimnazije. Potem pa se je raztegnil čez našo zemljo vojni požar in v svoj vrtinec potegnil tudi Prelogovo družino. Od tedaj svoje domačije ni videl. O, pač, videl jo je v mislih in hrepenenjih, ljubezen mu je gorla zanjo, odločil se je, da ji bo posvetil svoje mlade moči.

Sreča mu je bila naklonjena in kmalu ga je pripeljala nazaj v Slovenijo, kjer je našel nekatere tova-

³ Tomo Zupan, Kako Lenka Prešernova svojega brata pesnika popisuje, str. 13, 14.

riše. Nadaljeval je v Ljubljani svoj študij ob podpori strica, univ. prof. dr. Janžekoviča. Ta mu je bil drugi oče in mentor, vodil je njegovo duhovno rast. Poleti 1943 je Franček maturiral. Na ta svoj mejnik v teku študija je bil zelo ponosen.

Kmalu nato je odšel v Dobropolje, kjer mu je dobra Drobničeva družina kot begunskemu študentu dala prijetno zavetišče. Tamkaj je namenil prebiti čez počitnice, se odpočiti med dolensjimi hribčki in nato z novimi močmi nadaljevati delo na univerzi, kjer se je odločil za študij filozofije in slavistike.

Zatekel ga je tamkaj septembrski preobrat 1943. Z dobropoljskimi vaškimi stražami se je pomikal proti Turjaku, čeprav ni bil njihov član. Hotel se je prebiti na ta način v Ljubljano. Kolikor sem mogel izslediti, ni maral prijeti ne na umiku in ne na Turjaku za orožje. Sredi najhujšega ognja je na Turjaku praznoval tudi svoj rojstni dan, ki mu je prinesel polnoletnost. Tih in neopaženo je potekel, še njegovi najožji tovariši so nanj pozabili. Nekaj dni prej so se še baje pogovarjali, da bodo ta praznik svečano proslavili, tedaj pa so bile vse njihove misli ob bobnenju sovražnega orožja, ki je prebijalo zidovje nekoč nezavzetnega gradu. In po predaji Turjaka slovenskim in laškim komunistom so Preloga z drugimi vred vlačili po zaporih v Velikih Laščah, Ribnici in Kočevju.

V noči od 22. na 23. oktober se je moral posloviti od mladega življenja sredi gozdov v Jelendolu. Ne tuje, ampak roke lastnih bratov so ga umorile. Strašna usoda, kakršne pač ni zaslužil mladi fant, ki je ljubil svojo lukarsko zemljo in njene ljudi. Ni poznal svojih morilcev, ni jim nič hudega storil. Pokojni župnik Turk je zapisal v svojo celico v kočevskih zaporih med drugimi tudi njegovo ime, ki je ostalo priča najstrašnejših ur današnjih dni...

Pregledujem njegovo zapuščino in mislim nanj. Koliko načrtov je imel ta mladi fant! Sicer jih je le redko razkladal, včasih pa se je razgovoril. Že v Mariboru je sodeloval pri dijaških listih s svojimi začetnimi deli,

v Ljubljani je nadaljeval. Kratko življenje v Srbiji je vplivalo na njegov značaj in delo: postal je resen, klen, vztrajen, odločen. Prav za prav ni imel več sreče videti svoje stvari tiskane: za življenja mu je kot osmošolcu sprejel edino Slovenčev koledar črtico »Stari Vuk«, v kateri je prikazal košček življenja iz Srbije. Postavljena je bila tudi povestica »Preprosta ljubezen«, ki pa je morala zaradi pomanjkanja prostora izostati iz Slovenčevega koledarja 1944. Po smrti, ko se ne more več veseliti svojih prvih literarnih uspehov, se je celo uvrstil med sodelavce Doma in sveta s črtico »Lukarija«, ki se mi zdi kot njegov program, na katerem bi bil delal, če bi mu bila smrt prizanesena. Sončna, kakor je ta zemlja, bi bila zableščala pri njegovih delih, z dobrimi ljudmi, ki ne poznajo sovraštva in ne tuje učnosti, ki bi jih upropaščala. Mislim, da bi nam bil naslikal Lukarijo vso drugačno, kakor jo poznamo v do zdaj napisanih delih. Tudi v Slovenčev koledar se je letos znova uvrstil s črtico »Veliki sen«. V njej govori iz njegovih ust danes na tisoče ljudi, ki so v tem divjem požaru izgubili domove in jih je usoda razmetala po cestah širom sveta. Vzela jim je morebiti vse, le hrepenenja jim ni mogla uničiti: »Oblački nad njim se sukljajo in odhajajo. — Ko bi mogel do njih, bi sedel nanje, peljali bi ga, morda dva, tri dni, tudi ves mesec, vseeno, koliko časa, samo da bi šel proti domu...« Potem je tu »Trnovo cvetje«, nežna ljubzenska zgodba, ki jo človek doživi s tujim, na pol nepoznanim dekletom in ki se kakor cvetka stre ob dotiku. »Hrast se je prelomil« je posvetil življenju v haloških goricah, kamor je rad zahajal v počitnicah prisluškovat pesmi na Brezovec, in najdaljša »Povest vasi«, ki jo je objavljala v dijaškem listu. — Samo nečesa pogrešam med zapuščino: nobene pesmi ni vmes, čeprav navadno mladi talenti začnejo svojo pot s pesnikovanjem. Baje jih je nekoč pisal. Zdaj pa se je lotil izrazito pripovedništva.

Ko se bo dobila snov še iz dijaških let v Mariboru in se bo sestavljala izbor del za objavo, bo mož-

no podati tudi oceno njegovega celotnega, prehitro končanega dela.

Mislil, da sem ga spoznal v menzi, kjer sva se srečevala vsak dan dvakrat. Ko sva se spoznala, je bil sprva zelo nezaupljiv, redkobeseden. Kmalu pa sva se zblížala, prav za prav naju je zblížala domača zemlja, o kateri sva govorila. Ker so ležali najini domovi le nekaj ur hoda narazen, sva se čutila kot sosed. In tako ni čudno, če sva jo mahnila včasih po kosilu v Tivoli ali na Rožnik.

Bil je bolj molčeč: raje je poslušal in mi stavljal vprašanja. Le kadar je pogovor nanesel na Lukarijo, Ptuj, Haloze ali Slovenske gorice, ni strpel. Brž je povedal kaj iz spominov ali iz svojih načrtov za bodočnost. Ljubil je domačo zemljo, povezan je bil z njo, zato mu je bilo tem huje, ko se je moral ločiti od nje in ga je vezalo le še hrepenenje nanjo.

Nekoč mi je na poti čez Rožnik živo opisoval Brezovec, vrh v spodnjih Halozah, kjer so imeli vinograd. Ves je žarel, ko je govoril o sončni hiši sredi goric. Zdelo se je, da je pustil košček življenja v teh domačih krajih. Povabil me je, da bova šla po vojni v to hišo ter ostala nekaj dni tamkaj. Potem je govoril spet o Lukariji, kjer ljudje poleti tičijo v zemlji, na zimo pa gredo z lukom po cestah v svet in se z denarjem vračajo.

Kadar sva govorila o literarnih stvareh, je premislil vsako besedo, preden jo je spregovoril. V presojanju je bil zelo strog, čeprav je šlo za najbližjega znanca ali prijatelja. Zato ga tudi ni preveč potrlo, ko mu je urednik Doma in sveta dr. T. Debeljak menda dva- ali celo trikrat vrnil neko stvar, naj jo še popravi za tisk. To je Preloga le še bolj izklesalo: postal je vztrajen in natančen, tudi sam pri sebi strog. Ni nesel več vsake stvari v uredništvo. Nekoč vem, da je prinesel najprej k meni in, ker mu jaz stvari nisem najboljše ocenil, si je ni upal nesti naprej. Pustil je ležati in v zapuščini sem jo našel zdaj že vso predelano: mnogo je izčrtal ter na-

pisal nekatere dele nove. Še tako majhen neuspeh ga ni vrgel ob tla, ampak ga je podkrepil, da se je z največjo vestnostjo lotil dela.

Prav živo mi je pred očmi najino zadnje videnje. Bilo je menda dober teden pred septembrskim prevratom. Tedaj je nenadoma prišel iz Dobrepolja za en dan v Ljubljano. Poiskal me je doma in, ker se mu je mudilo, sva se le kako četrte ure zadržala pred hišo. Nekoliko trpki nasmeh mu je pretil lica, ko me je zagledal.

»Sem mislil, da si že vojak!« sem takoj dejal.

»Eh, kaj bi! Za to je drugih dovolj. Imam rajši knjige,« je odvrnil.

»Kaj prav za prav delaš ves dan? Še prijateljev nimaš, da bi te motili!«

»Študiram. Lotil sem se češčine, izpopolnjujem se v nemščini, zdaj sem prišel še po ruski učbenik. Seveda tudi francoske stvari pridno berem!« je razlagal.

»Postal boš učenjak. Le glej, da se ne boš prelevil v Čopa, ki ni dal nič od sebe!« sem ga podražil.

»Tega pa že ne. Čakaj, še čudil se boš! Pisal bom, da bom še tebe prekosil!«

»To ne bo pretežko!« sem se mu nasmehnil.

Tedaj je iz notranjega žepa letnega plašča potegnil podolgovat zavitek ter mi ga smeje se izročil.

»Ne smeš reči, da nisem mislil nate. Vem, da si večkrat lačen, zato sem ti prinesel kos kruha. Polovica je zate, drugo pa daj Zvonku. Pa lepo ga pozdravi. Če bom še imel čas, se bom jutri dopoldne oglasil. Če se le ne bom že zjutraj vračal.«

»Škoda! Mislil sem, da boš ostal nekaj dni tu.«

»Me vleče nazaj, zunaj je lepše. Čez tri tedne bom pa tako prišel za zmeraj.«

Potem mi je hitro podal roko. Trenutek sva strmela drug v drugega, iskala besedi, ki bi si jih za slovo povedala.

»Pazi se, Franček, da te kaj ne doleti! Če boš videl, da bi bilo nevarno, se vrni prej v Ljubljano. Zdaj si se že malo odpočil.«

»Ne boj se! Bom! Bom...«

To so bile menda zadnje besede. Roke pa sva si držala dolgo. Kdo bi bil takrat mislil, da je bilo to zadnje slovo. Božji računi so bili tako sklenjeni. —

Zgodilo se je, kakor sva nekoč v sončnih poletnih dneh govorila na sprehodu čez Rožnik: da bo sedanja vojna zahtevala še veliko žrtev ter terjala tudi od nas svoj prispevek. Bog ve, kje bomo razkropljeni po svetu in kje bodo pokopane naše kosti. Mogoče bodo naši grobovi skriti, pozabljeni. Tako sva govorila...

Ubogi Franček! Rodovitna polja ljube Lukarije, ki ti je dala življenje in ti pojila moči, leži daleč od tvojega groba. Še pesem klopotcev in čričkov iz vinskih goric ni segla z Brezovca do temnih gozdov, kjer je prenehalo biti tvoje srce. Zakaj si toliko ljubil svojo domačo zemljo, ki ti ni mogla dati za to niti ozkega groba? Tvoje hrepenenje po njej je ostalo neutešeno. Pesem Lukarije in Haloških goric ne bo nikoli več predramila tvojega srca. Tudi te ne bo priklicala kot izgubljenega otroka v svoje naročje.

Ti, ki si našel večni mir in razgrnil pred Vsemogočnim svoje račune, prosi tamkaj, naj On ohrani dobro zemljico, ki si jo tako ljubil, in naj varuje pred hudim naše domove in ljudi! Spi kot »neznanec« na ribniškem pokopališču miren sen! Ne-koč ti bomo od tvoje domačije prinesli prgišče zemlje, da ti bo laže...

Jože Krivec.

SEDEMDESETLETNICA PISATELJA MSGR. F. KS. MEŠKA

V tišini stiškega samostana je praznoval svoj sedemdesetletni življenjski jubilej pisatelj Fr. Ks. Meško, rojen 28. oktobra 1874. leta v Ključarovcih pri sv. Tomažu nad Ormožem. Rojak Slovenskih goric je našel svoje poklicno torišče kot duhovnik na Koroškem, od koder je po prvi svetovni vojski prišel po nekaj mesecih gostovanja po raznih krajih v Sela pri Slovenjem gradu. Odtod ga je pred leti ponesel tok dogodkov na Hrvaško in v Srbijo, od koder je

našel v zavetišče gostoljubnega stiškega samostana, kjer v miru in snovanju spravlja v kozolec bogato žetev svojega knjižnega delovanja. Kajti letos praznuje tudi pedesetletnico svojega javnega nastopa kot pisatelj (Kam plovemo? LZ 1895). Tudi spada med najstarejše dominisvetovce, saj je stopil v našo revijo že l. 1898. ter je ob Sardenku poleg Medveda in Finžgarja predstavljal najmočnejšo pisateljsko osebnost. Njegov pomen je predvsem v tem, da je v realistično tradicijo prvega dominisvetovega pisateljskega rodu vnesel moderno novoromantično lirčnost po zgledu tedanje slovenske Moderne ter tako prav v našem listu ustvaril nekaj svojih najboljših tovrstnih črtic. Naša revija je vesela, da more za pisateljev jubilej prinesiti odlomek iz njegovih spominov iz najnovejšega časa, kakor jih sedaj piše v tišini samostana z visokega razglednika svojih življenjskih dni. Odličnemu svojemu sotrudniku, pisatelju in duhovniku se ob življenjskem jubileju pridružuje z voščili tudi Dom in svet, kateremu je ostal do zadnjega zvest. T. D.

JUBILEJNA RAZSTAVA MOJSTRA M. STERNENA

Maja in junija je bila v Jakopičevem paviljonu odprta ob priliki 40 letnice prve slov. umetniške razstave pri Mithkeju na Dunaju jubilejna razstava portretov slikarja mojstra Mateja Sternena, slovenskega impresionista, ki je vnesel svojsko umetnost v znano klasično četvorico Jakopič—Grohar—Jama—Sternen. Izšel je iz Ažbetove bohemske monakovske šole ter se razvil v edino velikega portretista izmed svoje družbe pesnikov barv in senc. Zato so prireditelji njegove jubilejne razstave poudarili prav to njegovo razliko in odliko od ostalih mojstrov na ta način, da so razstavili samo njegove — portrete.

Gregorčičeva smreka, katere risbo prinašamo na naslovni strani, stoji v Gorici na mestu, kjer je stala hiša, v kateri je pesnik umrl. Po razrušitvi hiše so jo zasadili v njegov spomin.

